

ТЕРМІНОСПОЛУКИ ІЗ СЕМОЮ 'КОНСТРУКТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ БУДІВЛІ': ОСОБЛИВОСТІ АТРИБУТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ

© Дрівко Н. З., 2014

У статті виявлено та проаналізовано атрибутивні компоненти двокомпонентних термінів-назв конструктивних елементів будівлі. Виявлено продуктивність цих терміносполук у сучасній українській мові.

Ключові слова: українська мова, архітектурна термінологія, структурний аналіз, структурна модель, термін, атрибутивний компонент.

The paper identifies and analyzes the attributive components of two-component terms that are names of structural elements of buildings. The productiveness of these term-word combinations in modern Ukrainian language is revealed.

Keywords: Ukrainian language, architectural terminology, structural analysis, structural model, term, attributive component.

Сучасна українська термінологія репрезентує значну кількість складених термінів, пов'язаних з будівельними конструкціями, які дослідники класифікують по-різному. Зокрема, до основних структурних конструктивних елементів (частин) будівлі належать *фундамент, стіна, каркас, перекриття, дах, покриття, перегородка, сходи, вікна і двері*, а також *основи* [1, с. 16], *окремі опори* [5, с. 17; 1, с. 16], *ворота та світлопропускна огорожа (вітражі, ліхтарі)* [6, с. 14–15]. Інший поділ будівельних конструкцій запропонував З. Казбек-Казієв, виокремивши з-поміж них *основні* (горизонтальні перекриття, покриття; вертикальні стіни, колони; фундаменти) та *додаткові* (еркери, лоджії, балкони, веранди, ліхтарі тощо) [4, с. 11]. Однак у нашій розвідці пропонуємо зараховувати до термінів із семою 'конструктивний елемент будівлі' такі номени: *фундамент* 'нижня опорна частина споруди' [13], *стіни* 'вертикальні конструкції, що відокремлюють приміщення від зовнішнього простору або від інших приміщень' [1, с. 17], *каркас* 'кістяк, основа конструктивного елемента, будинку' [13], *перекриття* 'горизонтальні конструкції, що розділяють внутрішній простір будівлі' [1, с. 18], *дах* 'верхня частина будівлі, що відокремлює його внутрішній простір від зовнішнього середовища' [1, с. 19], *покриття* 'покрівельна поверхня, верхній шар конструкції' [13], *перегородка* 'внутрішні стінки, що поділяють внутрішній простір у межах одного поверху на окремі приміщення' [1, с. 19], *сходи* 'споруди, які служать для сполучення між поверхами' [1, с. 19], *вікна та двері* 'заповнення вхідного прорізу стулкою' [13]. До складу структурних частин будівлі також зараховуватимемо терміни *ворота* 'великий отвір для проїзду на огорожені подвір'я, що закриваються стулками' [2; 13] та *ліхтарі* '1) засклений або прорізаний багатьма вікнами виступ у споруді; 2) підвищена над загальною покрівлею засклена частина стелі з прорізом для освітлення та аерації' [13]. Варто зазначити, що серед аналізованих термінів-назв будівельних конструкцій, які репрезентують термінологічні словники будівництва й архітектури [3; 7–12; 14], більшість становлять двокомпонентні сполуки, пов'язані підрядним зв'язком (структурна модель [ім.(Н.в.)]+ прикм.(дієприкм.)).

Мета нашої розвідки – виявити та проаналізувати особливості вживання прикметників (дієприкметників) для уточнення відповідних термінів (до уваги братимемо лише ті терміносполуки, стрижневі компоненти яких мають спільні ознаки чи властивості).

Атрибутивні компоненти в аналізованих двокомпонентних термінах-назвах конструктивних елементів будівлі вказують на:

- конструктивне рішення – [переkritтя; покриття; фундамент] **балковий, -е**; [переkritтя; покриття] **безбалкове**; [переkritтя; покриття] **безпрогонове (безпрогінне), великопрогонове (великопрольотне)***; [перегородка; переkritтя; стіна; фундамент] **великопанельний, -а, -е**; [дах; переkritтя; сходи] **висячий* (вислий), -е, -і**; [перегородка; стіна] **каркасна, каркасно-засипна, каркасно-обшивна, щитова**; [переkritтя; фундамент] **кесонний (кесоновий), -е**; [каркас; покриття] **однопрогоновий, -е**; [каркас; стіна] **опорний, -а**; [каркас; перегородка; переkritтя; стіна] **основний, -а, -е, тримальна (тримний), -а, -е**; [стіна; фундамент] **пальовий, -а**; [переkritтя; стіна; фундамент] **панельний, -а, -е, підвісний, -а, -е**; [дах; переkritтя; фундамент] **плиткова (плитний, плитовий), -е**; [ліхтар; перегородка; стіна] **поздовжній, -я, поперечний, -а**; [каркас; стіна] **проміжний, -а**; [двері; перегородка] **столярна, -і**; [дах; стіна] **фахверковий, -а**; [переkritтя; стіна; сходи] **цокольна, -е, -і**
- статичну схему – [дах; сходи; фундамент] **консольний, -і**
- вид матеріалу – [дах; каркас; покриття] **азбестоцементний, -е**; [перегородка; переkritтя; покриття; стіна; фундамент] **бетонний, -а, -е**; [стіна; фундамент] **бутобетонний, -а, бутувий, -а**; [двері; каркас; перегородка; переkritтя; стіна; сходи; фундамент] **дерев'яний, -а, -е, -і**; [каркас; перегородка; стіна] **дощаний, -а**; [каркас; перегородка; переkritтя; покриття; стіна; фундамент] **залізобетонний, -а, -е**; [дах; каркас; ліхтар] **сталевий**; [перегородка; стіна] **цегляна, шлакоблокова (шлакоблочна*)**; [дах; покриття] **черепицевий (черепичний*), -е, шиферний, -е**
- тип з'єднання – [стіна; фундамент] **шпунтовий, -а**
- тип форми – [дах; двері; каркас; переkritтя; покриття; стіна; фундамент] **арковий, -а, -е -і**; [переkritтя; фундамент] **грибоподібний, -е**; [дах; покриття; стіна] **двосхилий (шпилястий), -а, -е**; [дах; вікно] **італійський, -е**; [дах; каркас; переkritтя; покриття] **купольний (баневий), -е, плоский (плаский, плескатий), -е**; [вікно; сходи] **палладіанське, -і**; [дах; фундамент] **пірамідальний**; [каркас; покриття] **просторовий, -е**; [перегородка; покриття] **сітчаста (сітчана), -е**; [вікно; двері; стіна] **сліпа, -е, -і**; [каркас; сходи] **спіральний, -і**; [дах; покриття] **односхилий, -е, сферичний, -е**; [дах; двері; покриття; стіна] **складчаста, -е, -і**; [дах; переkritтя; покриття] **склепистий (склепінчастий), -е, шатровий, -е**; [дах; ліхтар] **шедовий**
- форму поперечного перерізу – [переkritтя; стіна; фундамент] **порожнистий (пустотілий), -а, -е**
- спосіб зведення – [переkritтя; покриття] **безкапітельне**; [каркас; переkritтя] **безригельний, -е**; [каркас; перегородка; переkritтя; покриття; стіна; фундамент] **збірний, -а, -е**; [каркас; переkritтя; фундамент] **збірно-монолітний, -е**; [каркас; переkritтя] **змішаний, -е**; [каркас; ліхтар; перегородка] **комбінована**; [перегородка; переkritтя; покриття; стіна; фундамент] **монолітний, -а, -е**; [покриття; стіна] **навісна, -е**; [каркас; покриття] **пневматичний, -е**; [каркас; фундамент] **рамний**; [переkritтя; покриття; стіна] **ребриста, -е**; [каркас; переkritтя; фундамент] **складений, -е**; [дах; покриття] **суміщений, -е**; [каркас; перегородка; переkritтя; стіна; фундамент] **суцільний (цілісний), -а, -е**
- вид конструкції – [покриття; стіна] **багатошарова, -е**; [двері; перегородка; стіна] **ґратчаста, -і**; [каркас; перегородка; переkritтя; покриття] **двошаровий (двоверстовий), -а, -е**; [перегородка; покриття; стіна] **одношарова (одноверстова), -е**; [переkritтя; стіна; фундамент] **роздільний, -а, -е**; [вікно; перегородка] **спарена, -е**; [ворота; двері] **шторні**
- тип конструкції – [каркас; сходи] **відкритий, -і**; [перегородка; стіна] **легка**; [стіна; фундамент] **масивний, -а**; [дах; вікно; двері; стіна] **подвійний, -а, -е, -і**; [перегородка; стіна; переkritтя; покриття] **полегшена, -е**; [каркас; фундамент] **рознімний**

* Позначені зірочкою паралельні форми уточнювальних компонентів подаємо за термінологічними словниками. Однак вважаємо вживання цих форм недоцільним.

- характер роботи під дією навантаження – [каркас; фундамент] **гнучкий**; [дах; каркас; покриття; стіна; фундамент] **жорсткий, -а, -е**;
- тип заповнення – [вікно; двері; ліхтар; перегородка; стіна] **глухий, -а, -і**; [двері; перегородка; стіна] **засклена, -і**; [дах; перегородка] **скляний, -а**;
- місце розташування – [двері; перекриття] **балконне, -і**; [вікно; двері; каркас; перегородка; стіна; сходи] **внутрішній, -е, -і**; [вікно; двері; каркас; покриття; стіна; сходи] **зовнішній, -а, -е, -і**; [перегородка; сходи] **внутрішньоквартирна, -і**; [вікно; дах; двері; перекриття; покриття; стіна; сходи] **горищний, -а, -е, -і**; [вікно; покриття] **дахове**; [дах; вікно] **мансардний, -е**; [перегородка; стіна] **міжквартирна, -і**; [двері; перегородка] **міжкімнатна, -і**; [перекриття; стіна; сходи] **підвальна, -е, -і**; [двері; стіна] **фасадна, -і**;
- напрям і спосіб відчинення – [ворота; двері] **засувні**; [ворота; двері; перегородка] **опускна, -і**; [ворота; перегородка] **пересувна, -і**; [вікно; двері; перегородка] **підймальна, -е, -і**; [ворота; сходи] **поворотні**; [двері; перегородка; стіна] **розсувна, -і**;
- кількість полотен (стулок) – [вікно; двері] **багатостулкове, -і, двостулкове (двопільне), -і**; [вікно; ворота; двері] **одностулкове, -і, стулкове, -і**;
- призначення – [вікно; двері; ліхтар] **вентиляційний, -е, -і**; [двері; покриття] **вогнезахисне, -і**; [двері; сходи] **вхідні**; [покриття; сходи] **декоративне, -і**; [перегородка; покриття] **експериментальна, -е**; [двері; перегородка; покриття; стіна] **захисна, -е, -і**; [вікно; двері] **оглядове, -і**; [перегородка; стіна] **огороджувальна**; [двері; перегородка; стіна] **протипожежна, -і**; [двері; сходи] **парадні**; [каркас; перегородка; сходи] **стаціонарний, -а, -і**;
- ступінь вогнестійкості – [двері; стіна] **брандмауерна, -і**; [ворота; перегородка] **важкоспалима, -і**; [ворота; двері; перегородка; покрівля] **неспалима (вогнетривка), -і** [перегородка; стіна] **спалима**;
- експлуатаційну характеристику – [двері; перегородка; покриття] **водонепроникна, -е, -і**; [покриття; стіна] **неутеплена, -е, утеплена, -е**; [дах; покриття] **холодний, -е**.

Особливістю аналізованих атрибутивних компонентів є те, що вони вказують на спільні ознаки та властивості різних терміноодиниць для позначення конструктивних елементів будівлі в межах однієї чи кількох ономазіологічних ознак, наприклад:

перегородка; стіна	каркасна / каркасно-засипна / каркасно-обшивна / цитова / легка / міжквартирна / огороджувальна / спалима / цегляна / шлакоблокова (шлакоблочна*)
дах; покриття	односхилий / суміщений / сферичний / холодний / черепицевий (черепичний*) / шиферний
стіна; фундамент	бутобетонний / бутовий / масивний / пальовий / шпунтовий
перекриття; стіна; фундамент	панельне / підвісне / порожнисте (пустотіле) / роздільне
перекриття; покриття	безбалкове / безкапітельне / безпрогонове (безпрогінне) / великопрогонове (великопрольотне)
покриття; стіна	багатошарове / навісне / неутеплене / утеплене
двері; перегородка; стіна	тратчасті / засклені / протипожежні / розсувні
каркас; покриття	однопрогоновий / пневматичний / просторовий
каркас; фундамент	гнучкий / рамний / рознімний
ворота; двері	засувні / шторні
каркас; перекриття	безригельний / змішаний
дах; двері; каркас; перекриття; покриття; стіна; фундамент	арковий

Висновки. Отже, сучасна українська терміносистема будівництва й архітектури фіксує різноманітність складених термінів із семою ‘конструктивний елемент будівлі’. Однак найбільш продуктивними є двокомпонентні терміносполуки, залежний компонент у яких виражає спільну ознаку

або властивість двох/трьох терміноодиниць. Спорадично представлено словосполучення, атрибутивний компонент яких уточнює чотири терміни на позначення будівельних конструкцій, вказуючи на 'конструктивне рішення' (*великопанельний, основний, тримальний (тримний)*), 'тип форми' (*купольний (баневий), плоский (плаский, плесканий), складчастий*), 'тип конструкції' (*полегшений, подвійний*), 'вид конструкції' (*двошаровий (двоверстовий)*), 'призначення' (*захисний*) та 'ступінь вогнестійкості' (*неспалимий (вогнетривкий)*). Виявлено поодинокі випадки, у яких залежний компонент конкретизує семантику п'яти та шести терміноодиниць (ономасіологічна ознака містить семи 'спосіб зведення' (*збірний, монолітний, суцільний (цілісний)*), 'вид матеріалу' (*залізобетонний, бетонний*), 'характер роботи під дією навантаження' (*жорсткий, гнучкий*), 'місце розташування' (*внутрішній, зовнішній*) і 'тип заповнення' (*глухий*)). Рідко атрибутивний компонент уточнює значення сімох термінів-назв конструктивних елементів будівлі, зокрема вказує на 'тип форми' (*арковий*), 'вид матеріалу' (*дерев'яний*) та 'місце розташування' (*горищний*).

1. *Архітектура будівель і споруд* : [конспект лекцій / уклад.: І. І. Романенко]. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 167 с. 2. *Архітектура і монументальне мистецтво* : тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovo.org.ua>. 3. *Великий російсько-український політехнічний словник* / [за ред. О. С. Благовещенського]. – К. : Чумацький шлях, 2002. – 749 с. 4. Казбек-Казиев З. А. *Общие сведения // Архитектурные конструкции* / [под ред. З. А. Казбек-Казиева]. – М. : Архитектура-С, 2006. – С. 8–23. 5. Котеньова З. І. *Архітектура будівель і споруд* : [навчальний посібник]. – Х. : ХНАМГ, 2007. – 170 с. 6. Пономарев В. А. *Архитектурное конструирование* : [учебн. для вузов] / В. А. Пономарев. – М. : Архитектура-С, 2008. – 736 с. 7. *Російсько-український архітектурно-будівельний словник* [Електронний ресурс] / [за заг. ред. О. М. Лівінського]. – К. : Мислене древо, 2009. – 92 цифр. арк. 8. *Російсько-український будівельний словник* / [уклад.: Гордєєв В. М., Зельцер Р. Я., Кожан Є. А., Полторацька Е. О., Резниченко І. Ю.]. – К. : Вид-во «Укрархбудінформ», 1994. – 512 с. 9. *Російсько-український науково-технічний словник* / [уклад. Перхач В., Кінаш Б.]. – Л. : Держ. ун-т «Львівська політехніка», 1997. – 453 с. 10. *Російсько-український словник* : Будівництво / [уклад. Ярмоленко М. Г., Цимбал С. Й., Кривенко Д. С. та ін.]. – К. : Будівельник, 1994. – 256 с. 11. *Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури*: у 2 т. – Т. 2. *Українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури* / [Жуковський С., Кінаш Р., Полюга Л., Базилевич В., Дрівко Н.]; за ред. Р. Кінаша. – Л. : Ліга-Прес, 2007. – 488 с. 12. *Російсько-український та українсько-російський словник термінів будівництва й архітектури*: у 2 т. – Т. 1. *Російсько-український словник термінів будівництва й архітектури* / [Жуковський С., Кінаш Р., Полюга Л., Базилевич В.]; за ред. Р. Кінаша. – Л. : Ліга-Прес, 2005. – 960 с. 13. *Словник архітектурних термінів* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oko.kiev.ua/Terms.jsp>. 14. Шило Н. *Російсько-український словник. Термінологічна лексика* / Наталя Шило. – К. : Просвіта, 2004. – 211 с.